

Een bloeiende leescultuur is een kwestie van keuzes en kansen

Nederlandse kinderen hebben weinig plezier in lezen en zien er het belang niet van in, vergeleken met leeftijdgenoten in het buitenland. Kan het onderwijs hierin een rol van betekenis spelen?

Op YouTube staat een veelbekeken filmpje van een baby die telkens onbedaarlijk huult als het boekje dat zijn ouders voorlezen uit is. De liefde voor (voor)lezen en boekjes heeft bij dit jongetje al flink vlam gevat. Helaas is het voor lang niet alle kinderen zo dat plezier in (voor-)lezen al zo jong gestimuleerd wordt. Ook is de motivatie voor (voor)lezen, als die al ontstaan is, niet in alle gevallen blijvend. Voor een goede leesvaardigheid is leesmotivatie echter cruciaal.

Een meerderheid van de Nederlandse kinderen en jongeren leert redelijk tot goed lezen. Ruim negen op de tien basisscholieren behalen ten minste het middenniveau en er zit relatief weinig niveauverschil tussen goede en zwakke 15-jarige lezers (Kordes et al. 2013, Meelissen et al. 2012). Dat klinkt positief, maar is dat ook zo? Bijna 14 procent van de 15-jarigen is laaggeletterd. In een wereld waarin lezen en schrijven vaardigheden zijn, die cruciaal zijn om

te kunnen functioneren op school en werk, is dat een onwenselijk hoog percentage.

Leesmotivatie

Nederlandse scholieren hebben in vergelijking met buitenlandse kinderen weinig plezier in lezen en vinden het niet belangrijk. Ze bungelen op de internationale leesattituderanglijst van 65 landen helemaal onderaan (De Meyer et al. 2010).

Bijna 50 procent van de 15-jarigen leest nooit voor zijn of haar plezier. Slechts 20 procent leest meer dan 30 minuten per dag (OECD 2016).

Bij de groep gemiddelde en zwakke lezers loopt de leesmotivatie al aan het einde van de basisschool terug. Zij kunnen het wel, maar doen het niet. En door gebrek aan oefening stagneert de leesontwikkeling. Sommige kinderen ontwikkelen zelfs een emotionele weerstand tegen lezen (Nielen et al. 2016). Het is een uitdaging deze cyclus te doorbreken.

Het belang van lees- en literatuuropvoeding

Deze feiten hebben de overheid er het afgelopen decennium toe aangezet binnen het onderwijs en het leesbevorderingsbeleid meer tijd en ruimte te maken voor de basisvaardigheden taal en lezen. En sinds 2008 geeft de overheid structurele leesbevordering door bibliotheken, scholen, kinderopvang en ouders een forse impuls via het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen, bestaande uit de programma's BoekStart en de Bibliotheek *op school*. Stichting Lezen is samen met de Koninklijke Bibliotheek verantwoordelijk voor de uitvoering.

De gedachte erachter is 'meer (voor)lezen, beter in taal'. Structurele aandacht voor (voor)lezen van jongs af aan stimuleert de taalontwikkeling en ontlukkende geletterdheid (Mol 2010), versterkt de leesmotivatie (Stalpers 2007), hangt samen met intelligentie en de algemene ontwikkeling (Richie et al. 2015, Cunningham et al. 2001) en draagt bij aan sociaal begrip en empathie (Kidd et al. 2013, Johnson 2012). Uiteindelijk profiteert de maatschappij als geheel hiervan. Vaardige lezers zijn minder vaak werkloos, verdienen meer, en hebben betere carrièrekansen. Een goede leesvaardigheid is van belang voor een groeiende economie, de nationale volksgezondheid en een bloeiend cultureel-maatschappelijk leven (Coulombe et al. 2004, Buisman et al. 2013).

BoekStart wil het lezen met heel jonge kinderen bevorderen. De Bibliotheek werkt samen met gemeente en consultatiebureau om ouders en kinderen vanaf het allereerste begin met boeken in aanraking te brengen, en stimuleert ouders hun baby lid te maken van de bibliotheek. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat kinderen van ouders die meedoen met BoekStart en hun baby al voorlezen voordat deze 8 maanden is, hoger scoren op taal: al na vijftien maanden zijn er positieve effecten op de woordenschat (Berg et al. 2015).

Binnen BoekStart en de Bibliotheek *op school* op basisonderwijs en vmbo staat de doorgaande leeslijn centraal, een doorlopend aanbod van ondersteunende en bij het taalonderwijs aansluitende activiteiten. Plezier in lezen heeft hierbij prioriteit.

De programma's richten zich op de leesomgeving (aantrekkelijk, met een goede fysieke en digitale collectie die past bij de doelgroep), onderzoek en monitoring, expertise en deskundigheid van professionals uit bibliotheek, kinderopvang en onderwijs, en op samenwerking tussen relevante organisaties, zoals bibliotheken, onderwijs, kinderopvang, consultatiebureaus, jeugdgezondheidszorg en boekenvak.

Lichtpuntjes

Arm of rijk, lager of hoger opgeleid: kinderen uit alle lagen van de bevolking profiteren voor hun leesvaardigheid van een schoolbibliotheek (Lance et al. 2005). De Bibliotheek *op school* is een landelijke aanpak voor het basis- en voortgezet onderwijs, waarin bibliotheken en scholen structureel samenwerken aan taalontwikkeling en leesbevordering van kinderen. Hiermee worden kinderen gestimuleerd om thuis en op school meer te lezen en gebruik te maken van betrouwbare digitale informatiebronnen.

Uit onderzoek blijkt deze aanpak voor het basisonderwijs effectief. Op de Bibliotheek *op school*-scholen lezen kinderen meer en hebben ze een betere leesvaardigheid dan op scholen waar geen speciale aanpak is (Nielen et al. 2016). En er gloort meer licht aan de horizon. De verkoop van kinder- en jeugdboeken trekt aan en er worden steeds meer jeugdboeken geleend bij de bibliotheek. En uit nationaal onderzoek van Cito blijkt dat het leesplezier onder basisschoolleerlingen licht stijgt. Groep 5-leerlingen →

Je kan niet vroeg genoeg beginnen met (voor)lezen.
Fotografie: Janiek Dam

zijn lezen tussen 2005 en 2011 iets leuker gaan vinden, achtstegroepers en kinderen in het speciaal basisonderwijs laten zelfs een forse toename in leesplezier zien. Ook vinden basisscholieren lezen weer belangrijker (Kuhlemeier et al. 2014).

Ongelijkheid

In het Onderwijsverslag 2014/2015 signaleert de Inspectie van het Onderwijs nog steeds een toenemende ongelijkheid tussen kinderen met en zonder hoogopgeleide ouders (Inspectie van het Onderwijs 2016). Hoger opgeleide ouders zijn zich bewuster van het belang van onderwijs, sturen hun kinderen naar betere scholen en investeren vaker in huiswerkklassen en toets- en examentrainingen. De inspectie noemt het de uitdaging ervoor te zorgen dat kinderen met dezelfde talenten ook dezelfde goede kansen krijgen. Woordenschat is een belangrijke deter-

minant voor onderwijskansen. Leesonderwijs, leesbevordering en ouderbetrokkenheid bij het lezen vormen daarvoor de basis. Vroeg beginnen met voorlezen, verhalen vertellen en praten is cruciaal voor woordenschatontwikkeling. Hoe en hoeveel er in gezinnen wordt gesproken loopt echter nogal uiteen. Kinderen uit gezinnen waar niet voorgelezen en weinig gepraat wordt, hebben weinig mogelijkheden een woordenschat te ontwikkelen. Dit resulteert in een taalachterstand bij de start op school, die later bijna niet meer is in te halen.

Taal- en leesbevorderingsbeleid moet de komende jaren taalachterstanden voorkomen. Leesbevordering is zelfs expliciet uitgangspunt van het actieprogramma *Tel mee met Taal*, waarvan de Kunst van Lezen-projecten *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* deel uitmaken. Het doel van deze programma's is om alle ouders en alle scholen de gereedschappen te bieden om van kinderen vaardige lezers te maken.

Het belang van literatuuronderwijs

Uit een onderzoek naar de stand van zaken in het lees- en literatuuronderwijs dat recent in opdracht van Stichting Lezen is uitgevoerd, blijkt dat het literatuuronderwijs op middelbare scholen zich steeds meer richt op leesplezier en de individuele ontplooiing van de leerling (Oberon 2016). Het

Het is essentieel baby's, kinderen en jongeren te laten kennismaken met boeken die hén aanspreken

streven is leerlingen door het lezen van boeken op of net boven hun literaire niveau steeds een treetje hoger te brengen. Daardoor houden ze plezier in lezen én kunnen ze zichzelf literair ontwikkelen.

Het leerlinggerichte literatuuronderwijs werkt emanciperend: vooral de literaire competentie en motivatie van zwakkere lezers om literatuur te lezen wordt naar een hoger plan getild. Leerlingen die weinig lezen of weinig leesstimulansen van hun ouders krijgen, hebben zo dus evenveel kans om een niveau te klimmen als leerlingen met een voordeliger uitgangssituatie (Witte 2008); een gunstige ontwikkeling. Middelbare scholieren in een leerlinggerichte klas lezen als volwassene meer literaire boeken dan generatiegenoten in een canongerichte klas. Aandacht voor het leesplezier en de leeservaring pakt dus positief uit voor het vrijetijdslezen, ook op langere termijn (Schram et al. 1990, Verboord 2003).

Investeren en stimuleren

Concluderend lijkt de inzet op leesbevordering en bestrijding van laaggeletterdheid tot een wending ten goede te leiden. Gelijksortige inspanningen vanuit lokale, provinciale en landelijke overheden, departementen, onderwijs, bibliotheken en boekenvak leiden tot concrete afspraken en daadkracht. Maar: investeren in leesbevorderingsprogramma's, in bevlogen professionals, goed opgeleide leerkrachten, docenten, verzorgers en enthousiasmerende boekenvakkers, in scholing en collectie blijft nodig, net als het stimuleren van lezen en leesbevordering, zeker in ons veranderende medialandschap. Het lezen van langere teksten en literatuur vergt oefening in geconcentreerd, 'diep' lezen, en stimulerende begeleiding, van jongs af aan. Het is essentieel baby's, kinderen en jongeren te laten kennismaken met boeken die hén aanspreken. Nederland kent een rijke en gevarieerde (jeugd- en jongeren-) literatuur. Het is belangrijk dat bibliotheken, boekhandels, leerkrachten en ouders die mooie oude en nieuwe inspirerende boeken tonen, voorlezen en kinderen erin laten grasduinen, met behalve oog voor het leesniveau van de leerling, ook een open oog voor de betekenis van lezen in de wereld waarin ze opgroeien. •

Literatuur

- Berg, H. van den en A. Bus (2015) *BoekStart maakt baby's slimmer*. Delft: Eburon.
- Buisman, M. (et al.) (2013) *PIAAC: kernvaardigheden voor werk en leven: resultaten van de Nederlandse survey 2012*. Den Bosch/Maastricht: ECBO/ROA.
- Coulombe, S., J. Tremblay en S. Marchand (2004) *International adult literacy survey: literacy scores, human capital and growth across fourteen OECD countries*. Ottawa: Government of Canada Publications.
- Cunningham, A. E. en K. E. Stanovich (2001) 'What reading does for the mind'. In: *Journal of Direct Instruction*, jrg. 1, nr. 2, 137-149.
- De Meyer, I. en N. Warlop (2010) *Leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen: de eerste resultaten van PISA 2009*. Gent: Universiteit Gent.
- De Naeghel, J. (2013) *Students' autonomous reading motivation: a study into its correlates and promotion strategies in late elementary classrooms*. Gent: Universiteit Gent.
- Inspectie van het Onderwijs (2016) *De staat van het onderwijs: onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Johnson, D.R. (2012) 'Transportation into a story increases empathy, prosocial behavior, and perceptual bias toward fearful expressions'. In: *Personality and Individual Differences*, nr. 52, 150-155.
- Kidd, D.C. en E. Castano (2013) 'Reading literary fiction improves Theory of Mind'. In: *Science*, nr. 342, 377-380.
- Kordes, J. (et al.) (2013) *Resultaten PISA-2012: praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Kuhlemeier, H. (et al.) (2014) *Balans van de leesvaardigheid in het basis- en speciaal basisonderwijs 2: uitkomsten van de peilingen in 2011 en 2012 in groep 8, groep 5 en de eindgroep van het SBO*. Arnhem: Cito.
- Lance, K.C., M.J. Rodney en C. Hamilton-Pennell (2005) *Powerful libraries make powerful learners: the Illinois study*. Canton: Illinois School Library Media Association.
- Meelissen, M.R.M. (et al.) (2012) *PIRLS- en TIMSS-2011: trends in leerprestaties in lezen, rekenen en natuuronderwijs*. Enschede: Universiteit Twente.
- Oberon. *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Mol, S. (2010) *To read or not to read*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Nielen, T. en A. Bus (2016) *Onwillige lezers: onderzoek naar redenen en oplossingen*. Delft: Eburon.
- OECD (2016) *Netherlands 2016: Foundations for the future*. Parijs: OECD Publishing.
- Richie, S.J., T.C. Bates en R. Plomin (2015) 'Does learning to read improve intelligence? A longitudinal multivariate analysis in identical twins from age 7 to 16'. In: *Child Development*, jrg. 86, nr. 1, 23-36.
- Schram, D.H. en C. Geljon (red.) (1990) *Overal sporen: de verwerking van de tweede wereldoorlog in literatuur en kunst*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Stalpers, C. (2007) *Het verhaal achter de lezer: een empirisch onderzoek naar variabelen die verschillen in leesgedrag verklaren*. Delft: Eburon.
- Verboord, M. (2003) *Moet de meester dalen of de leerling klimmen? De invloed van literatuuronderwijs en ouders op het lezen van boeken tussen 1975 en 2000*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Witte, T. (2008) *Het oog van de meester*. Delft: Eburon.